

УДК 338.24.021.8

РОЛЬ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шувалов С.Є.

У статті розглянуто закордонний досвід організації та діяльності торгово-промислових палат, їх роль у розвитку підприємницької діяльності та залученні інвестицій у національну економіку.

Роль державних і громадських інститутів має величезне значення для формування середовища, сприятливого для здійснення підприємницької діяльності, що забезпечує стабільний і поступальний розвиток національної економіки. Формування різних інститутів взаємодії держави і підприємництва є об'єктивною тенденцією сучасного розвитку економіки. Світовий досвід свідчить, що вони дозволяють підвищити ефективність систем життєзабезпечення суспільства, вирішити ряд стратегічних соціально-економічних завдань, раціонально розподілити ризики між владою і підприємницькими структурами.

В даний час, в умовах глобалізації економіки та посилення зовнішньоекономічних зв'язків, значно зросла роль торгово-промислових палат, які в усьому світі визнані важливим міжнародним інститутом.

Торгово-промислові палати створюються з метою сприяння розвитку економіки країни, її інтегруванню у світову господарську систему, формуванню сучасної промислової, фінансової та торговельної інфраструктури, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, врегулювання відносин підприємців з їх партнерами, розвитку всіх видів підприємництва, торгово-економічних та науково-технічних зв'язків вітчизняних підприємців з підприємцями закордонних країн, а також розвитку міжнародної торгівлі в цілому.

Все вищевикладене свідчить про значущість дослідження досвіду діяльності торгово-промислових палат в різних країнах, покликаних зіграти істотну роль у відносинах між бізнесом і державою.

Виступаючи сполучною ланкою між владою і бізнесом, торгові палати та бізнес-асоціації служать каналом, по якому підприємці доводять інформацію та рекомендації до влади, допомагають розвитку сприятливої ділової атмосфери в своїх країнах [1]. Торгово-промислові палати – це організації, що являють собою ділові об'єднання і включають підприємства та окремих громадян, які займаються торгівлею, виробництвом та послугами. Їх спільна мета – захист і сприяння підприємницькій діяльності. Загальні закони розвитку ринкової економіки зумовлюють ідентичність виконуваних і розв'язуваних торгово-промисловими палатами різних країн функцій і завдань, які, як правило, включають: надання послуг, які потре-

бують ділові кола; представлення економічних інтересів регіонів в уряді шляхом підготовки експертиз та внесення відповідних пропозицій; сприяння розвитку зовнішньої торгівлі, представлення економічних інтересів ділових кіл своїх країн в цілому. Торгово-промислові палати світу мають 400-річну історію. Організаційна, правова та інші особливості систем палат зумовили появу різних моделей їх побудови. У деяких країнах торгово-промислові палати виступають як приватні асоціації, організовані на основі добровільного членства, в інших – як організації, що мають публічно-правовий характер. Історично у світовій практиці склалося, в основному, три організаційно-правові форми торгово-промислових палат (ТПП): континентальна, англосаксонська і змішана моделі [2].

Згідно континентальної моделі, ТПП створюються на базі спеціального національного законодавства, яке визначає їх завдання та роль в політичному житті країни, у господарській діяльності та у виконанні ряду адміністративних функцій, а також встановлює вимоги, яким має задовольняти підприємницька структура (або підприємець), щоб стати членом палати (зокрема, занесення в торговий реєстр, розмір сплачуваного податку тощо). Законодавство про ТПП описує створення палат як корпорацій у рамках публічного права, що надає можливість урядам делегувати ним деякі адміністративні та управлінські функції у сфері господарської та соціальної діяльності (освіта, реєстрація підприємницької діяльності, сертифікація, акредитація, видача різних торгових документів та ін.). Покладання державної відповідальності на самоврядні органи, якими є ТПП, відповідає політиці децентралізації та громадської участі, однак діяльність палати підлягає державному контролю. За континентальною моделлю ТПП мають, як правило, консультативний статус при урядах і місцевих органах влади. У ряді країн законом встановлено, що ТПП мають свої представництва в органах державної влади та урядові органи зобов'язані консультиватися з ними про прийняття тих чи інших економічних рішень, перед введенням законів або інструкцій, що гарантує залучення до експертизи підприємницького сектора. Законодавство про ТПП потребує обов'язкового членства для всіх осіб, зайнятих власною справою, і юридичних суб'єктів, що мають право керувати бізнесом, на території, що відноситься до ТПП, а також сплати регулярного й обов'язкового внеску в місцеву ТПП. Завдяки цим процедурам державі вдається домагатися прозорості ведення підприємницької діяльності. Іншою правовою особливістю континентальної моделі є правило регіональної області дії, яке гарантує, що існує тільки одна ТПП на кожній території. За континентальною моделлю організовані торгово-промислові палати Франції, Німеччини, Італії, Австрії, Фінляндії, Нідерландів, Іспанії, Туреччини, Угорщини, Словенії, Мексики та деяких інших країн.

На відміну від континентальної моделі, в англосаксонській (або американській) моделі відсутнє спеціальне законодавство, що регулює діяльність ТПП. Вони створюються і функціонують відповідно до приватно-

равових актів, на основі статуту, що розробляється членами ТПП, і на умовах, що визначаються діловими колами того чи іншого регіону, виходячи з потреб розвитку торгово-промислової активності в регіоні. При цьому ТПП, ґрунтуючись на нормах цивільного і торгового права, повинні дотримуватися місцевих законів регіону, де вони зареєстровані. Оскільки діяльність ТПП, створених за англосаксонською моделлю, не регулюється спеціальним законом і, за відсутності делегованих державних функцій, не підлягають спеціальному державному контролю, вони розглядаються як ТПП приватного права. Тобто сфера діяльності ТПП державою не регулюється і вони мають повну незалежність і самостійність.

Ще однією відмінністю від континентальної моделі є те, що членство в ТПП є добровільним і, як наслідок, база членства зазвичай менше і не обов'язково включає всі підприємства в даному регіоні, але при цьому вона може охоплювати більше різних секторів. Згідно англосаксонської моделі, ТПП діють у конкурентному середовищі, тому проблеми, що випливають з свободи об'єднання, можуть призвести до створення необмеженого і нерегульованого числа ТПП. У той же час, деякі регіони можуть не мати ТПП, яка представляла б їх інтереси.

Англосаксонська (або американська) модель побудови ТПП існує в Англії, США, Канаді, Бельгії, Австралії, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії, Данії, Індії, деяких країнах Латинської Америки, Африки, Південно-Східної Азії і низці інших країн.

Змішана модель побудови ТПП використовує ознаки як континентальної, так і англосаксонської моделей, поєднуючи наявність спеціального законодавства про ТПП, територіальну приналежність до регіону, делегування частини державних функцій з добровільним членством для всіх або окремих категорій підприємців. Такі ТПП створюються шляхом прийняття законодавчих актів, що встановлюють їх спільні цілі і завдання, але їх основні функції та організаційні структури визначають статuti.

Найбільш характерні риси цієї моделі представлені в діяльності торгово-промислових палат Японії, Таїланду, а також ряду країн Південно-Східної Азії.

Крім того, в колишніх соціалістичних країнах існувала четверта модель – система державних ТПП, яку умовно можна назвати адміністративною моделлю, коли управління здійснювалося Міністерством зовнішньої торгівлі, діяльність якого ґрунтувалася на сприянні експорту державних підприємств. Сьогодні ТПП є державними органами в Китаї, В'єтнамі та ряді інших країн.

Оскільки змішана система організації ТПП є комбінацією елементів континентальної та англосаксонської моделей, то обмежимося порівняльною характеристикою основних позитивних і негативних рис останніх (табл. 1).

Таким чином, найпозитивнішими характеристиками континентальної моделі, які можуть бути привабливими, є привілейований правовий статус

і міцна фінансова база, а англосаксонської – її незалежність від уряду та її орієнтація на попит.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика континентальної (КМ) та англосаксонської (АСМ) моделей організації ТПП¹

Характеристики моделі		Позитивні риси		Негативні риси	
АСМ	КМ	АСМ	КМ	АСМ	КМ
Відсутність закону про ТПП	Спеціальний закон про ТПП (статус суспільного права)	незалежність; свобода бізнесу вступати в члени ТПП або засновувати її	назва «палата» захищено законом	перекриття сфери діяльності ТПП в деяких географічних регіонах	обмежена сфера діяльності
Добровільне членство	Обов'язкове членство	стимул працювати ефективно і залишатися орієнтованим на потреби членів ТПП	повне представництво – відсутність вільного пошуку – великий і стабільний дохід	вільний пошук; обмежений вплив через невелике число членів; відсутність великих доходів від членських внесків	відсутність стимулів для ефективної роботи та орієнтації на потребу
Відсутність делегування державних функцій	Офіційний консультативний статус при уряді	вільний вибір ТПП напрямків діяльності	офіційний доступ до державної влади	відсутність доходів від виконання делегованих функцій	важкість у поданні чіткої позиції, пов'язана із зобов'язанням викладати збалансовану точку зору
	Регульована регіональна сфера діяльності		тільки одна ТПП на кожній території		стимулюючі проблеми, пов'язані з монополією
	Делегування державних функцій		ТПП ближче до приватного сектору		конфлікт приналежності – організація державного або приватного сектора
	Особливий державний контроль		захист		Втручання держави

¹ Складено на базі Markus Pilgrim and Ralph Meier, "National Chambers of Commerce: A Primer on the Organization and Role of Chamber Systems". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cipe.org/publications/detail/national-chambers-commerce-primer-organization-and-role-chamber-systems

В Україні використано змішану модель організації ТПП – у 1997 році було прийнято Закон «Про торгово-промислові палати в Україні», який і визначив основні напрямки діяльності ТПП:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами;

- організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів;

- участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців – громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі;

- надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через засоби масової інформації, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців;

- сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва;

- надання послуг для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям;

- встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій;

- сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців;

- виконання інших завдань, передбачених її статутом.

Згідно цього Закону (ст. 13), члени регіональних торгово-промислових палат одночасно є членами Торгово-промислової палати України. Як переваги членства у регіональних ТПП, доцільно відзначити такі:

- підвищення іміджу підприємства як надійного і стабільного ділового партнера;

- підтримка членів РТПП, захист їх законних інтересів з питань господарської діяльності, як в Україні, так і за її межами;

- сприяння розширенню географії ринків збуту, підвищенню авторитету вітчизняних товаровиробників та довіри до українського бізнесу;

– співпраця із зарубіжними партнерськими організаціями. Зокрема, Одеською РТПП укладені угоди про співпрацю з торгово-промисловими палатами та іншими спорідненими структурами понад 80 країн світу, якими передбачається взаємодія при вирішенні питань, що зачіпають інтереси членів Одеської РТПП, надання їм допомоги у встановленні і розвитку науково-технічних і торговельно-економічних зв'язків з іноземними підприємствами, а також організаціями, які їх об'єднують;

– допомога підприємствам і фірмам у розвитку їх діяльності, надання послуг, пов'язаних із захистом їх прав і інтересів відповідно до законодавства України та міжнародних договорів (проведення за замовленням українських і іноземних підприємців експертиз контролю якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) визначення їх вартості, здійснення декларування зовнішньоторговельних вантажів, посвідчення і видача сертифікатів про походження товарів та інших документів, пов'язаних із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності);

– організація для членів Одеської РТПП ділових місій та виставок за кордоном;

– забезпечення підприємців діловою інформацією, практична допомога у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому і зовнішньому ринках в освоєнні нових форм співробітництва;

– проведення семінарів, конференцій, ділових переговорів;

– надання широкого спектру інших послуг для здійснення підприємницької діяльності.

Одним з пріоритетних видів діяльності ТПП є сприяння залученню інвестицій у національну економіку. Вивчення досвіду роботи і ролі, яку відіграють ТПП розвинутих країн в інвестиційній сфері, показало, що надавані ними послуги спрямовані на створення сприятливих умов для ведення та розвитку бізнесу. Так, наприклад, у Німеччині ТПП включаються в роботу із закордонними інвесторами в наступних випадках: коли про це просить підприємство – член ТПП, і на стадії, коли закордонний інвестор вже став в юридичному сенсі німецьким підприємцем, і, відповідно, членом ТПП. Це не заважає ним тісно співпрацювати з регіональними структурами сприяння економічному розвитку, створювати спільні робочі групи або навіть нові структури, до завдань яких входить і залучення інвестицій в регіон [3].

Великобританія є країною, де процес розробки політики, спрямованої на залучення іноземних інвестицій і просування національних інвестицій за кордоном, в обов'язковому порядку включає регулярні консультації уряду з регіональними адміністраціями, об'єднаннями підприємців та неурядовими організаціями.

Серед підприємницьких структур найбільш впливовими є Конфедерація британської промисловості (Confederation of the British Industry – CBI) та Асоціація британських торгових палат (British Chambers of Commerce – BCC). Основну увагу вони приділяють роботі з середніми і малими британ-

ськими підприємцями, яким надається не тільки методична, інформаційно-аналітична, консультативна допомога, але також і фінансова підтримка.

Координуюча роль відводиться Асоціації торгових палат Великобританії – неурядовій, неприбутковій організації, яка була офіційно зареєстрована в 1876 році (як приватна компанія, створена під гарантії своїх членів), і в даний час об'єднує на добровільній основі в національному масштабі більше 55 регіональних торгових палат. Діяльність британських торгових палат щодо залучення іноземних інвестицій та просуванню національних інвестицій за кордоном проводиться в рамках єдиної державної економічної політики у сфері зовнішніх зв'язків і здійснюється на базі актів національного законодавства, а також правових норм, прийнятих в ЄС і інкорпорованих в законодавство Великобританії. За підтримки Асоціації, для розвитку співробітництва на двосторонній основі з окремими країнами, можуть засновуватися змішані (спільні) палати або ділові ради (наприклад, British Portuguese Chamber of Commerce, Netherlands British Chamber of Commerce).

Таким чином, можна констатувати, що доцільно було б впровадити в нашій країні європейську практику розробки єдиної державної економічної політики у сфері зовнішніх зв'язків для координації діяльності вітчизняних торгово-промислових палат щодо залучення іноземних інвестицій, особливо для суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Література:

1. Дерябина, Наталья Николаевна. Международный опыт деятельности торгово-промышленных палат: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.14 / Дерябина Наталья Николаевна; [Место защиты: Финансовый ун-т при Правительстве РФ]. – Москва, 2010. – 161 с.
2. Зарубежный опыт правового регулирования организации и деятельности торгово-промышленных палат: Аналитический вестник. – Вып. 1. Зарубежный опыт правового регулирования организации и деятельности торгово-промышленных палат. Серия: Экономическая политика. – М., 2004.
3. Васильев С.В. Об опыте работы зарубежных торговых палат по привлечению инвестиций // Организация работы торгово-промышленных палат по привлечению инвестиций в регионы и муниципальные образования. – М.: Комитет ТПП РФ по инвестиционной политике, 2009. – С. 17-23.

Abstract

Shuvalov S.V.

The role of chambers of commerce in entrepreneurship development

The article deals with international experience and activities of chambers of commerce and their role in business development and investment in the national economy.